

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-613-3-16>

**FUNCTIONS OF GAULEITERS IN THE SYSTEM
OF OCCUPATION AUTHORITIES (BASED ON THE
EXPERIENCE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR)**

**ФУНКЦІЇ ГАУЛЯЙТЕРІВ У СИСТЕМІ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ
(ЗА ДОСВІДОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ)**

Kutska O. M.

*PhD hab. (History), Professor,
Head of the Department
of Military History
Hetman Petro Sahaidachnyi National
Ground Forces Academy
Lviv, Ukraine*

Куцька О. М.

*доктор історичних наук, професор,
начальник кафедри воєнної історії
Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного
м. Львів, Україна*

Колабораціонізм має тривалу історію, адже під час війн і конфліктів, які відбувались в світовій історії, завжди знаходилися особи, котрі були готові співпрацювати з агресором. Це питання потребує окремого вивчення, оскільки є елементом ефективності функціонування окупаційних адміністрацій.

Сучасна російсько-українська війна актуалізувала феномен так званих «гауляйтерів» – місцевих колаборантів, інтегрованих у систему окупаційної влади, створену росією на тимчасово окупованих територіях (ТОТ) України. Як відзначив керівник Центру військово-правових досліджень О. Мусієнко, зрадниками стали ті, хто не мав професійного росту і вирішив скористатись ситуацією, хто потрапив під дію НЛП-пропаганди рф та особи, які свідомо обрали «руський мір» [10].

Основні функції, які виконують гауляйтери на ТОТ:

Адміністративна. З їх числа призначали «мерів», «голів громад» чи «керівників адміністрацій» в окупованих районах, а також створювали псевдооргани влади, які дублювали місцеве самоврядування. Найбільш показний приклад – д. пушилін, який, у травні 2014 р. став головою «верховної ради днр», в листопаді 2018 р. – в результаті «виборів» очолив «республіку», у 2021 р. – долучився до партії «єдина росія», а у лютому 2022-го – підписав з путіним договір про дружбу, співпрацю та взаємну допомогу між росією і «днр» [12]. З початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну випадки гауляйтерства збільшуються і проявляються у всіх областях, які потрапили під окупацію російськими військами. Так, к. стремоусов, який у 2022 р. увійшов до складу створеного окупантами псевдооргану влади

«комитета спасения "за мир и порядок"». Тоді ж окупанти призначили його заступником голови Херсонської ВЦА [9]. В Запорізькій області є. балицький у травні 2022 р. був призначений російською адміністрацією «губернатором», після чого займався організацією нової управлінської вертикалі в регіоні [2]. У цій же області у березні 2022 року (після затримання легітимного міського голови – І. Федорова) окупаційна адміністрація призначила г. данильченко виконуючою обов'язки «мера» Мелітополя. Її призначення використовувалося для налагодження нових «адміністративних» структур та упорядкування окупаційної влади на території м. Мелітополь та Мелітопольського району [11]. В Олександрівській ОТГ Миколаївської обл. окупаційна влада рф у 2022 р. створила «військово-цивільну адміністрацію», керувати якою було призначено проросійську мешканку с. Олександрівка. Остання поставила своїми заступниками осіб з числа місцевих мешканців [6].

Пропагандистська. У звіті «Механізми, реальність і наслідки російської окупації» мешканці ТОГ Херсонської та Запорізької областей свідчать, що окупаційна влада через школи, паспортизацію, російське телебачення та державні канали комунікації формує пропагандистське поле, де підкреслюється «русский мир», законність дій рф та делегітимізація української влади. Наприклад, к. стремоусов активно виступав у ролі «медіафігури» та координатора місцевих проокупаційних заходів; його діяльність і публічні повідомлення використовувалися для координації з військовими й силовиками. г. данильченко, проголосивши про створення невизначеним законодавством України органу – «комитет народных избранных», закликала українців до його підтримання та припинення опору жителів міста окупаційній владі [11]. Крім того, вона намагалась організовувати святкування «9 травня» як символу російської окупаційної ідеології [1]. «Військово-цивільна адміністрація Олександрівської ОТГ» активно вела медійні кампанії: бесіди, наради, збори, публічні заходи серед місцевих жителів із агітацією приєднатися до рф [6]. Зміни у шкільних програмах, усунення української символіки в навчальних закладах, просування «російського нарративу» – це все приклади того, як гауляйтери й окупаційні органи використовують освіту для формування пропагандистського простору [13].

Репресивна. Звіти ООН, державних і правозахисних організацій документують випадки арештів, викрадень, катувань і «фільтрацій» людей на окупованих територіях – заходи, які координуються або санкціонуються місцевими проокупаційними адміністраціями. Для прикладу, під час окупації міста Куп'янськ у 2022 році на території районного відділу поліції діяла катівня. Там так званий «керівник» незаконно сформованого окупаційними військами «Управління

внутрішніх справ Тимчасової цивільної адміністрації Харківської області», російські військовослужбовці, учасники незаконних збройних формувань «Л/ДНР», а також колишні співробітники міліції, які перейшли на бік ворога під час тортур змушували жертв давати неправдиві свідчення про себе або інших, зізнаватися у співпраці зі Збройними силами України або СБУ [7]. На ТОТ Херсонщини жителі, які перейшли на бік РФ та працювали в незаконних правоохоронних органах, брали участь у викраденнях, катуваннях місцевих мешканців, проведенні «слідчих дій» з використанням тортур, затримках у підвалах та фільтраційних умовах. Гауляйтери долучались до депортації українських дітей, використовуючи як підстави програми культурного обміну, евакуація з зони бойових дій, медична допомога, подорож до рекреаційних літніх та військово-патріотичних таборів [8]. У низці міст (зокрема Мелітополі) документувалися випадки, коли окупаційні адміністрації блокували або присвоювали гуманітарну допомогу, використовуючи її як інструмент контролю й лояльності населення [13].

Отже, діяльність гауляйтерів на тимчасово окупованих територіях є складовою системи окупаційного управління і спрямована на забезпечення контролю за суспільно-політичними процесами, легітимацію окупаційної влади та придушення будь-яких форм спротиву. При цьому адміністративна функція полягає у створенні та підтримці штучних інституцій управління. Пропагандистський вимір спрямований на формування потрібних суспільних наративів, поширення ідеологічних установок. Репресивна функція відображає використання силових та каральних методів як інструменту контролю над населенням і засобу усунення будь-якої нелояльності.

Література:

1. Балачук І. Зрадниця, яку росіяни поставили у Мелітополі, готується із розмахом святкувати 9 травня. *Українська правда*. 11.04.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/11/7338735/> (дата звернення: 13.09.2025).
2. балицький євген віталійович. *Рух ЧЕСНО*. URL: <https://www.chesno.org/politician/17/> (дата звернення: 13.09.2025).
3. ОГП: 20 людей підозрюють у катуваннях жителів окупованої Херсонщини, серед них – експоліцейські. *РадіоСвобода*. 12.06.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ohp-pidozry-v-katuvanniah-okupovana-khersonshchyna/33440981.html> (дата звернення: 13.09.2025).
4. Мазуренко О. Зрадниця, яку росіяни поставили в Мелітополі, привласнила українську гум допомогу. *Українська правда*. 25.03.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/25/7334536/> (дата звернення: 13.09.2025).

5. Міхеєва О., Данилов С., Семиволос І. Механізми, реальність і наслідки російської окупації. *Центр близькосхідних досліджень*. 20.08.2024. URL: <https://uames.org.ua/mekhanizmy-realnist-i-naslidky-rosijskoi-okupatsii/> (дата звернення: 13.09.2025).

6. На Миколаївщині судитимуть організовану групу «гауляйтерів» окупаційної адміністрації району. *Офіс Генерального прокурора*. 05.07.2023. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/na-mikolayivshhini-suditimut-organizovanu-grupu-gaulyaiteriv-okupacii-noyi-administraciyi-raionu> (дата звернення: 13.09.2025).

7. Оголошено підозру 18 особам, причетним до катування мирних жителів у Куп'янську. *Укрінформ*. 03.07.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/4010869-ogolosili-pidozri-18-osobam-pricetnim-do-katuvan-civilnih-pid-cas-okupacii-kupanska.html> (дата звернення: 13.09.2025).

8. Одебрінк К. Викрадення та депортація українських дітей росією. *OSCE*. URL: <https://www.oscepa.org/en/documents/annual-sessions/2025-porto/reports-and-speeches-12/5295-russian-abductions-and-deportations-of-ukrainian-children-by-carina-oedebrink-ukr-1/file> (дата звернення: 13.09.2025).

9. стремоусов кирило сергійович. *Рух ЧЕСНО*. URL: <https://www.chesno.org/politician/157618/> (дата звернення: 13.09.2025).

10. Сучасні партизани – символ спротиву українського народу рашистській навалі. *Армія INFORM*. 20.07.2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/07/20/suchasni-partyzany-symvol-sprotyvu-ukrayinskogo-narodu-rashystskij-navali/> (дата звернення: 13.09.2025).

11. Так званий в.о. мера Мелітополя галині данильченко оголосили підозру в держраді. *Еспресо*. 13.03.2022. URL: <https://espresso.tv/tak-zvany-vo-mera-melitopolya-galini-danilchenko-ogolosili-pidozru-v-derzhradi> (дата звернення: 13.09.2025).

12. Твердохліб В. Хто такий денис пушилін: досє на ватажка «днр». *Бахмут IN.UA*. 06.09.2024. URL: <https://bahmut.in.ua/hto-takyj-pushylin-dosye-na-vatazhka-tak-zvanoyi-dnr/> (дата звернення: 13.09.2025).

13. Yaffa J. A Ukrainian City Under a Violent New Regime. How the Russian occupation transformed life in Melitopol. *The New Yorker* 100. 16.05.2022. URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2022/05/23/a-ukrainian-city-under-a-violent-new-regime> (дата звернення: 13.09.2025).